

Het menschelek denken geschiedt door de taal, door het woord, en dit woord is niet slechts instrument, maar ook bron, van de gedachte. Want het bewustzijnsleven is er vóór de taal.

Reeds J. H. Gunning sprak dit uit in zijn: „De heerlijkheid des Woords” en gaf daarmee aan de wijsbegeerte haar rechtmatigen grondslag: „De gedachte komt voort uit het woord, ook bij ons menschen. Doorgaans beschouwt men het andersom. Maar zoo is het inderdaad niet. Het woord der menschen is er eerst, als echo van een ongeschapen Woord, dat tot hem komt; en eerst als zijn woord is uitgesproken in zijn binnenste of hoorbaar, eerst dan is ook gelijktijdig zijn gedachte gereed”.

Kant is dus in zijn kritiek der zuivere rede eigenlijk niet kritisch genoeg geweest. De kritiek van het kenvermogen had hem moeten leiden tot de kritiek der reïne taal. Maar dan had hem, om niet hopeloos te verwalen, daarbij moeten leiden het licht des geloofs, dat de taal haar oorsprong heeft in het Woord, hetwelk in den beginne was bij God. Wie de taal alleen beschouwt als cultuurverschijnsel, blijft tenslotte toch staren in de nevelen van het onnaspeurlijke, of moet uitkomen bij de sceptische opvatting, dat alle taal slechts is een ijdel woordenspel.

De christen heeft uit zijn Bijbel een blijmoediger beschouwing van de taal geleerd. Zijn wijsbegeerte rust op het geloof in den Logos Gods, „die tegelijk denken en spreken is, die de wereldwerkelijkheid draagt en zich afspiegelt tevens in het bewustzijn der menschen”.

Tenlicht zoekt Haitjema daarom de norm der wijsgeerige waarheid in de religieuze waarheid, omdat deze ons in aanraking brengt met Hem, die de samenvatting van alle wezenlijkheid, de objectieve grond van alle reële verschijnselen is, namelijk God!

De religieuze waarheid heeft óók een norm, die de christen kennen en waaraan hij de waarheid toetsen moet. Deze norm ligt niet uitsluitend in het object, en nog minder alleen in het subject. Evenmin kan men, op de manier van de Neo-Kantianen, de religieuze waarheid zelve tot norm maken. Dus moet ook hier het uitgangspunt gekozen worden in de religieuze taal, en wel in de woord-openbaring Gods, in de levende, oorspronkelijke, taal van de Heilige Schrift, die door den Heiligen Geest, niet slechts naar den inhoud, maar ook naar den vorm (graphisch) is geïnspireerd.

Om de norm der religieuze waarheid te kennen is het dus niet genoeg te buigen voor de majesteit van Christus, noch ook te putten uit het geloofsleven van de gemeente (gelijk de Ethischen doen), maar is vóór alles noodig een bewust aanvaarden van de in Schriftvorm gegeven woord-openbaring Gods.

Het behoeft geen betoog, dat na het zuiver stellen van het norm-probleem en ook na de principiële oplossing van dit ken-kritisch vraagstuk, de eigenlijke christelijke wijsbegeerte nog tot vollen wasdom moet worden gebracht.

Het Calvinisme, dat den Bijbel het hoogst en het meest getrouw eert als het Woord van God, biedt ons voor de volvoering van die taak de meest solide en meest belovende waarborgen.

Dankbaar aanvaardende de wijsgeerige studiën van mannen als Kuypar („Encyclopaedie der heilige Godgeleerdheid”), Bavink („Wijsbegeerte der Openbaring”), „Christelijke Wereldbeschouwing”), Woltjer („Het Woord, zijn oorsprong en zijn uitlegging”), „De wetenschap van den Logos”), Geelkerken („De empirische godsdienstpsychologie”), Smit („De natuurfilosofie en het Theïsme”), Vollenhoven („De wijsbegeerte en de wiskunde”), Hepp („De waarde van het dogma”), en de verrassende biologische studiën van Prof. Buijtendijk, — hopen wij op een veelzijdigen herbloeie van de calvinistische wijsbegeerte.

In verband met het centrale vraagstuk van de norm der waarheid is inzonderheid het optreden van den pas geïnaugureerden professor Pos een belofte. Had reeds zijn dissertatie tot thema: „Zur Logik der Sprachwissenschaft”, het blijkt uit zijn inaugurale rede „Algemeene taalwetenschap en subjectiviteit”, dat hij het kernprobleem der wijsbegeerte tot een voorwerp van zijn bijzondere studie gekozen heeft.

Wellicht hebben wij later gelegenheid eens afzonderlijk een verhandeling te houden over hetgeen door onze gereformeerde wijsgeeren reeds is verricht.

Wij meenen thans voorloopig van onze lezers afscheid te mogen nemen, waar we aan het einde gekomen zijn van onze taak: een inzicht te geven in het begrip en de betekenis van de wijsbegeerte, gelijk deze openbaar worden uit den ontwikkelingsgang der wijsbegeerte, en dat wel tot wapening tegen den eeuwgeest, die ook de wijsbegeerte mobiliseert tegen het christendom, en tot bewustwording en sterking van ons eigen christelijke geloofsleven.

B. W.

P.S. Aan de lezers, die mij gevraagd hebben deze artikelenreeks in boekvorm uit te geven, kan ik antwoorden, dat ik reeds bezig ben de artikelen voor dat doel om te werken en te ordenen.

LITERATUUR EN KUNST.

Hemelvaart en Pinksteren.

Het is een al herhaaldelijk opgemerkt verschijnsel, dat, terwijl in de letterkunde de Kerst- en Paaschzangen zeer veelvuldig zijn, veel minder talrijk is de poëzie, waarin het feit van Christus' Hemelvaart en de betekenis van den Pinksterdag worden bezongen. Bij meer dan een dichter, in wiens werk wel de eersten gevonden worden, zoeken we vergeefs naar Hemelvaarts- of Pinksterzangen. Een cyclus feestliederen als die van Da Costa is vrijwel een unicum in onze literatuur.

Het meest veelvuldig is de poëzie over den Hemelvaart en het Pinksterfeest in het laatste gedeelte der 18e eeuw. Voor een deel zal dit te verklaren zijn uit de omstandigheid, dat in de 18e eeuw de belangstelling voor „kerkelijke feestdagen” bijzonder groot was, maar daarnaast geeft ook de opvatting van den tijd licht in dezen.

Tegenover het verstarde formalisme, dat gedurende het grootste deel der 18e eeuw de kunst beheerschte, kwam geleidelijk aan een reactie, die op dichterlijk gevoel den nadruk legde als voorwaarde voor kunst. De verstandelijkheid, die kenmerkend is voor heel het 18e eeuwse denken, begon het gaandeweg af te leggen tegen het emotioneele, het persoonlijke. Maar in den kring der godsdienstige dichters bleef dat gevoelsmoment vooralsnog geheel gebonden aan het religieuze leven. Waar hun rationalistische tijdgenooten dichtten over de natuur, het menschenleven, de liefde, kortom over allerlei stof, al naar hun sentiment was, zagen zij de vrijheid van gevoelsuiting ingeperkt binnen de grenzen van het religieuze. Dichters als Van Alphen, P. L. van de Kastele, Abraham Rutgers, Scharp, Bernardus de Bosch e.d. behooren tot deze groep. Hun lyrische poëzie bewoog zich altijd in dien eenen kring, die de godsdienstige overtuiging tot middelpunt had, en zoo zijn in hun werk gedichten over de hooge feestmomenten der christenheid uiteraad veelvuldig.

Nu is uit hun milieu opgekomen de gedachte aan een Gezangenbundel naast de psalmen. En op dezelfde wijze als deze berijming was tot stand gekomen, n.l. door keuze uit gevraagde inzendingen, werd ook voor dezen bundel de medewerking der „vaderlandsche dichters” gevraagd. Daardoor werd het aantal soortgelijke gedichten nog aanzienlijk vermeerderd, en werden ook verschillende Hemelvaarts- en Pinksterzangen gedicht, soms zelfs door een zelfden dichter.

Zoo dunkt mij, kunnen we de opmerkelijke veelvuldigheid van deze feestpoëzie in de latere 18e eeuwse jaren verklaren.

Over 't algemeen is deze productie, gelijk bekend is, meer stichtelijk, dan dichterlijk, en ook in overeenstemming met den tijdgeest, zijn in meerdere gedichten deugd en godsvrucht gelijkwaardige elementen.

Maar er zijn ook verdienstelijke proeven bij, goed in vorm en inhoud beide, en uit deze doen we een keuze, nu de gelegenheid van het jaar ons weer tot de herdenking van Hemelvaart en Pinksteren leidt.

De Hemelvaartszang, die hier volgt, is gedicht door P. L. v. d. Kastele, een der bekendste dichters van dien tijd, een man van zeer ernstige levensstemming, met van Alphen een van de meest karakteristieke vertegenwoordigers der straks genoemde opvatting. „De Hemelvaart van Jezus” noemt hij z'n gedicht, en de voornaamste strophen zijn deze:

Aarde, zucht niet meer,
Treed den hemel nader!
Zing uws Redders eer:
Hij, de Vorst der aard,
Jezus Christus, vaart
Tot Zijn God, Zijn Vader.

Ziet Hij zegepraalt,
Die als Plaatsbekleeder
Onze schuld betaalt;
Hij, die uit ons oog
Heenvaart naar omhoog,
Zendt zijn Englen neder.

Hij, des menschen Zoon,
Hij, die 'tal volbracht heeft,
Hij beklimt den troon:
Hij, de Zoon van God,
Hij beschikt ons lot
Hij, die alle macht heeft.

Ziet, o ziet Hem na!
Hij, die onze zonden
Droeg op Golgotha,
Leeft en bidt ook nu,
Ook, mijn ziel, voor u!
Hij droeg ook uw zonden.

Deed Hij aan het kruis
Ons Zijn liefde bliken,
In Zijns Vaders huis,
Waar Hij 'theil voltrooft,
Zal Zijn liefde nooit,
Nooit weer van ons wijken.

Zondaar! hoor Zijn stem
Buig u voor Hem neder,
Waak! en wacht op Hem!
Hij, die voor ons stierf,
'Leven ons verwierft,
Jezus, komt eens weder!

Leef, o Koning! leef!
Breng tot U ons nader!
Leef in ons en geef,
Dat ook eenmaal wij,
Opgewekt als Gij,
Leven bij Uw Vader.

O, die dag breekt aan,
'k Zie zich d'Englen scharen
Langs de hemelbaan:
Hij die ons geleidt,
Heeft den weg bereid,
Is vooruit gevaren.

Wel heeft op enkele punten de inhoud geleden onder de korthed van den vorm, maar ongetwijfeld vertolkt dit gedicht toch de gedachte van den christen op Hemelvaartsdag.

Uit de verschillende Pinksterzangen, die we uit dezen dichtkring kennen, leggen we onze lezers voor de bewerking, die Bernardus de Bosch gegeven heeft van Luther's Pinksterlied.

Deze Bernardus de Bosch was wel wat onder, dan v. d. Kastele e.s., (hij stierf in 1786), maar z'n werk was in diens kring zeer in eere en behoort onder het goede, dat de 18e eeuw heeft opgeleverd. De hier volgende bewerking van een van Luther's feestliederen staat m.i. boven die van Ten Kate.

Kom, Heilige Geest! o God en Heer!
Zend Uw gena op 't menschelek neder,
Met liefdevuur en kracht van boven,
Vervull uw gloed hen, die gelooven!
Uw dierbre gunst heeft zich op aard
Een volk ten eigendom vergaard.
Dit volk, verspreid in alle landen,
Voelt thans een dankbren gloed ontbranden
En zingt, o Heer, Uw naam ter eer.

Het licht van Uw geheiligd woord
Geleid' ons, onbelemmerd, voort!
Leer' ons God onzen Vader noemen,
En 's Heilands wondre liefde roemen
Bevestig' ons in 't waar geloof;
Houd' ons voor valsche heering doof!
Geef, dat wij steeds met vast vertrouwen
Alleen op onzen Heiland bouwen!
Elk leev', o Heer, Uw naam ter eer!

Uw heilig vuur, dat door zijn gloed
Verkwikking schenkt aan 't koud gemoed,
Moog' traagheid uit ons hart verdrijven,
Doe d'ijver in ons brandend blijven!
Versterk ons, Heer! door Uwe macht;
Beziel 't gemoed met Uwe kracht.
Om, hoe gedrukt door nood en lijden,
Met onverflauwen moed te strijden!
Elk juich, o Heer! Uw naam ter eer.

Ook hier kan een enkele regel den toets van moderne techniek niet doorstaan („dankbre gloed” b.v. is een onjuiste verbinding, en ook „ontbrandt” een gloed niet, maar over 't geheel voldoet het aan de eischen van een vers. En in z'n inhoud is het een goed intoneerende Pinksterzang, ook nog voor onzen tijd.

C. T.

ZENDING EN EVANGELISATIE.

„Uit Keboemen”.

Naast ons officieel Zendingsblad zijn nu drie bladen verschenen van eenige afzonderlijke terreinen. „Uit Keboemen” ging voorop, en is bezig aan zijn derden jaargang; „Uit Poerworedjo” volgde, en werd onmiddellijk op den voet gevolgd door „Uit Poerbolingo” het Friesche voorbeeld heeft dus aanstekelijk gewerkt op Utrecht en Zuid-Holland ten Zuiden.

Op de wenschelijkheid van het uitgeven dezer blaadjes naast ons Zendingsblad gaan wij nu niet in; in onze bespreking van het Zendingsrapport hebben wij voorgesteld eens een onderzoek in te stellen, of inderdaad „Uit Keboemen” schadelijk voor het Zendingsblad in Friesland is geweest, en dat onderzoek kunnen wij rustig afwachten.

„Uit Keboemen” zouden wij het lijfblad van zending van Dijk kunnen noemen. Officieel draagt hij natuurlijk den titel van missionair predikant van Heeg. Maar Ds van Dijk noemt zich liever zending; of, als het heel precies gezegd moet worden: evangelist.

Ook voelt hij zich niet predikant van Heeg alleen, al is het zoo volgens de Zendingsorde, maar van alle Friesche kerken.

Dit zijn tweeledig standpunt heeft hij meermalen breed uiteengezet en sterk verdedigd. Want Ds v. Dijk is niet een man, die zich stiltejes bij de vastgestelde bepalingen neerlegt; hij komt, soms hartstoechtelijk zelfs, voor zijn meening op, en kruist dan zonder schromen den degen met heeren doctoren en professoren.

Sommigen hebben wel gezegd, dat Ds v. Dijk zich bij den practischen zendingsarbeid had te

houden, en aan de heer het spreekt zouden ook over deze k van groot l hun oordee dat van de

Ds v. D. hooren; en eigen geluis hard, en de hooren liev klanken; m te worden

Daarbij van alle schijn heb diegt deze Wellicht

een deugd heelemaal z zoals mag n dadelijk op tegen hen eens, heele gen, doch in verstaat De

Zijn woos in het koor leiders gez te prijzen, is in aller als nu iem overgeseld als een dia

Het is v dringt een maar waarb pende kerk nige roepes taten der z zels, dat kerken zijn nooit behar ding is in z ook, afgezie dingsactie Is v. Dijk, recht op h

Het is m ook zien, m toch goed? toch buiten zich er nie onwerkelijk Toch is punt weer zendeling i het soort, in de trope terwijl man

Dan is h gewoon sch ljk aangele groote werk hem eens En het zal maar hem

Bekend is dienst. Hij kerken moe Breukelaar

Maar wi loch tegen schen diens ging, zij het inderdaad de voorbije kerk dezen nog zeer w dingsterrein gang gevon

Maar hoe Javanen zijn institueerd; de eerste P en bevestig

Nu is de schaar van die voor es bonden, kan waaronder meedoen; t aan den ze overgelaten.

Trouwens de Holl-In gaan van v bezwaar zo aan vereen nog toe te bij de ont medischen het onk toe zich van d

Maar diep wij vroeger